

Capitolul I

NOȚIUNI INTRODUCTIVE ÎN ȘTIINȚA DREPTULUI¹

Secțiunea I

Repere privind sistemul dreptului românesc

Pentru înțelegerea locului și importanței dreptului în societate, pe de o parte, iar pe de altă parte în sistemul științelor, se impun clarificări și delimitări ale categoriilor și termenilor cu care se operează.

Termenul de societate are multiple sensuri și semnificații, dar pentru studierea fenomenului juridic are importanță categoria de societate umană, în sensul de ansamblu unitar, complex și sistematic de relații între oameni, istoricește determinate, condiție și

¹ Capitolul I a fost publicat în „*Elemente de drept public și privat*”, de M. Țichindelean, Ed. Alma Mater, Sibiu, 2001, și cu modificări în „*Drept public și privat. Elemente pentru învățământul superior economic. Învățământ la distanță*”, de M. Țichindelean, M. Gheorghe, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2010. Referințe bibliografice: Gh. Boboș, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Dacia, Cluj, 1996; I. Ceterchi, I. Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Ed. All, București, 1993; M. Djuvara, *Drept și societate*, I.S.D. București, 1936; N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1998; I. Santai, *Introducere în studiul dreptului*, Ed. ECO Copy-Print SRL, Sibiu, 1998; I. Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale*, Ed. C.H. Beck, București, 2006; D.C. Dănișor, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2007; B. Seleşan-Guțan, *Drept constituțional și instituții politice*, ed. a II-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2008; I. Muraru, E.S. Tănăsescu, *Constituția României. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2008; T. Drăganu, *Efectele administrative și faptele asimilate lor supuse controlului juridic potrivit Legii nr. 1/1967*, Ed. Dacia, Cluj, 1970; I. Alexandru, M. Cărăușan, S. Bucur, *Drept administrativ*, Ed. Universul Juridic, București, 2009; A. Iorgovan, *Tratat de drept administrativ*, vol. I și II, Ed. C.H. Beck, București, 2005; I. Santai, *Drept administrativ și știința administrației*, vol. I și II, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2008; R.N. Petrescu, *Drept administrativ*, Ed. Hamangiu, București, 2009; I. Santai, *Drept administrativ și știința administrației*, vol. I și II, Ed. Alma Mater, Sibiu, 2009; M. Basarab, *Drept penal, Partea generală*, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 1997; I. Oancea, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971; D. Petică Roman, *Dreptul finanțelor publice*, Ed. Alma Mater, Sibiu, 2007; D.D. Șaguna, D. Șova, *Drept fiscal*, Ed. C.H. Beck, București, 2008; M.Șt. Minea, F.C. Costăș, *Dreptul finanțelor publice*, vol. I, Ed. Wolters Kluwer, București, 2008; Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, Casa de editură și presă „Șansa” SRL, București, 1995; St.D. Cărpenaru, *Legislație economică și arbitraj*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1966; V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, Ed. Național, București, 1996; M. Costin, M. Mureșan, V. Ursa, *Dicționar de drept civil*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980; Fr. Deak, *Teoria generală a obligațiilor*, București, 1960; Y. Eminescu, *Tratat de drept civil, Partea generală*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1967; C. Stătescu, C. Bârsan, *Tratat de drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Ed. Academiei RSR, București, 1981; C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, Ed. C.H. Beck, București, 2008; L. Pop, *Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale*, Ed. Lumina Lex, București, 1996; I.R. Urs, S. Angheni, *Drept civil. Contracte*, Ed. Oscar Print, București, 1998; S. Angheni, M. Volonciu, C. Stoica, *Drept comercial pentru învățământul economic*, Ed. Universitară, București, 2005; S. Angheni, *Drept comercial*, Ed. Oscar Print, București, 1997; E. Florescu, A.C. Târșia, *Drept comercial*, Ed. Alma Mater, Sibiu, 2007; V. Madgearu, *Curs de economie politică*, Institutul de Cercetări Economice, București, 1944; I. Turcu, *Teoria și practica dreptului comercial român*, vol. II, Ed. Lumina Lex, București, 1998; R. Dimitriu, *Legea privind soluționarea conflictelor de muncă. Comentarii și explicații*, Ed. C.H. Beck, București, 2007; I.T. Ștefănescu, *Tratat de dreptul muncii*, Ed. Wolters Kluwer, București, 2007; Al. Țiclea, *Tratat de dreptul muncii*, Ed. Universul Juridic, București, 2007; O. Ținca, *Dreptul muncii. Relațiile colective de muncă*, Ed. Lumina Lex, București, 2004; D. Țop, *Tratat de dreptul muncii*, Ed. Wolters Kluwer, București, 2008; Al. Athanasiu, M. Volonciu, L. Dima, O. Cazan, *Codul muncii – comentariu pe articole*, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2007.

rezultat al activității acestora de creare a bunurilor materiale și valorilor spirituale necesare traiului lor individual și colectiv. Societatea umană nu este suma aritmetică a mai multor grupuri, clase, oameni, ci un complex de oameni, grupuri, clase, realități economice și politice. Ca atare, societatea umană este compusă din fenomene politice, juridice care operează cu categorii precum stat, morală, politică, drept și ea poate să se impună în structuri organizate, iar structura care a rezistat de-a lungul secolelor este considerat a fi statul.

Conceptul de **stat** are două înțelesuri, și anume:

1. Statul reprezintă suma a trei elemente, și anume teritoriul, populația, suveranitatea în sensul puterii organizate statal;

2. Statul reprezintă forma organizată a puterii poporului, respectiv, aparatul de stat.

Statul nu poate fi analizat doar conceptual, el reprezintă o realitate chiar dacă nu poate fi pipăit, văzut, auzit. Statul este o construcție pe care toți sau cei mai mulți, deseori, o ignoră, dar pe care toți o invocă și o solicită când viața, libertatea sau averea lor sunt puse în pericol.

Hans Kelsen arăta că statul poate fi caracterizat ca fiind „ordinea de conduită a oamenilor, ordine juridică de constrângere, putere de comandă și voință distinctă de voința indivizilor ca sumă aritmetică, situându-se deasupra lor”.

Strict juridic, statul este un ansamblu sistematizat de organe de stat (autorități), ce cuprinde parlamente, autorități executive, judecătorești, poliție, armată, închisori. Statul se impune democratic prin funcțiile pe care le îndeplinește (legislativă, executivă, judecătorească, internă-externă, economică, culturală, socială, represivă) și care concură la realizarea unei ordini în societate.

Statul și dreptul sunt strâns legate, se sprijină și se condiționează reciproc. Statul creează dreptul și dreptul delimitează configurația și acțiunile statului. Creând dreptul, statul impune reguli de conduită, norme obligatorii pentru toți. Prin drept, statul își exprimă puterea de comandă asupra tuturor sectoarelor vieții sociale.

Definiția dreptului

În existența sa, dreptul parcurge etapa edictării normei și cea a realizării normei. Pentru a defini dreptul nu interesează întregul proces de pregătire sau elaborare și nici cel de adoptare sau de emitere a normei juridice, ci numai finalitatea acestui proces, respectiv norma juridică nou apărută.

Dreptul se definește ca fiind ansamblul normelor generale de conduită instituite sau recunoscute (sanctionate) de către stat, exprimând voința socială generală și care au ca scop reglementarea relațiilor sociale în conformitate cu interesele fundamentale ale societății, iar respectarea lor este garantată prin forța de constrângere a statului.

Noțiunea de **drept** se folosește în mai multe sensuri:

1. ca totalitate de norme juridice în vigoare la un moment dat într-o societate (dreptul obiectiv);

2. ca atribut, prerogativă sau facultate recunoscută de lege unui subiect sau titular care-l exercită (drept subiectiv);

3. ca ramură componentă a sistemului de drept, a științei sau disciplinei didactice corelative ramurii juridice (drept civil, drept penal, drept comercial, dreptul muncii etc.).

Noțiunea de *juridic* desemnează apartenența la drept (act juridic, normă juridică, raport juridic, răspundere juridică etc.), cele două noțiuni – drept și juridic – neputând fi folosite cumulativ.

Secțiunea a II-a **Principiile dreptului**

Cuvântul principiu provine din latinescul *principium*, care desemnează obârșia, începutul, fundamentul. Societatea nu poate exista în afara unor principii, idei directoare, existența lor fiind necesară așa cum „ideile directoare sunt pentru gândire ceea ce instinctele sunt pentru animale”.

Principiile fundamentale ale dreptului reprezintă acele reguli de bază ce stau la temelia sistemului de drept al unei societăți și se regăsesc în ramurile juridice care compun dreptul, precum și în normele juridice care alcătuiesc acele ramuri.

În literatura juridică română nu există o deplină unitate în ceea ce privește numărul, denumirea și conținutul principiilor fundamentale ale dreptului. Cele mai cunoscute principii fundamentale sunt considerate a fi următoarele:

1. *Principiul exercitării suverane de către popor a puterii de stat prin organele sale reprezentative în interesul societății.* Premisa exercitării acestui principiu este cucerirea pe cale legală a puterii, respectiv izvorul oricărei puteri politice trebuie să fie voința suverană a poporului, iar aceasta trebuie să găsească formule juridice potrivite de exprimare pentru ca puterea poporului să poată acționa în mod real ca o democrație.

Într-un stat democratic, puterea emană de la popor și aparține acestuia. Deținătorul original al puterii este poporul. Indivizii au pus în comun puterea lor, astfel că organizarea societății presupune administrarea cotidiană a societății, la care este imposibil să participe efectiv toți indivizii care trăiesc într-o societate. Este deci necesar un „organism specializat” și mecanisme specifice pentru desemnarea acestuia. Organismul este statul, iar mecanismul pentru desemnarea reprezentanților poporului este instituția alegerilor.

2. *Principiul pluralismului politic* – în virtutea căruia în societatea noastră se pot constitui și funcționa mai multe partide politice în condițiile prevăzute de legea organică.

3. *Principiul separației puterilor în stat* – în temeiul căruia realizarea puterii revine celor trei sisteme de autorități publice independente unele față de altele, dar cu posibilități reciproce de control, respectiv puterea legislativă creatoare de legi, puterea executivă chemată să le explice și puterea judecătorească investită cu soluționarea încălcării lor și cu stabilirea răspunderii juridice.

Teoria separației puterilor este fundamentată de Montesquieu în lucrarea „Despre spiritalul legilor”. Potrivit acestei concepții, în stat există 3 puteri, iar fiecare dintre acestea trebuie să se exercite independent. Nu există libertate dacă puterea judecătorească nu este separată de puterea legislativă și de cea executivă. Dacă ea ar fi îmbinată cu

puterea legislativă, puterea asupra vieții și libertății cetățenilor ar fi arbitrară, căci judecătorul ar fi și legiuitor.

Experiența organizării societății a dovedit însă că în exercitarea puterii se tinde către acapararea acesteia și ruperea legăturilor de reprezentare – puterea corupe; puterea absolută corupe în mod absolut.

4. *Principiul egalității juridice a tuturor cetățenilor*, atât între ei, cât și în fața legii, indiferent de naționalitate, sex, vârstă, religie, grad de cultură sau avere.

În considerarea art. 3 din Declarația universală a drepturilor omului, potrivit căruia „fiecare individ are dreptul la viață, la libertate și la siguranță personală”, libertatea și egalitatea între oameni, fundamente ale vieții sociale, pot fi protejate numai dacă își găsesc expresia juridică.

Nu poate exista egalitate decât între oameni liberi și nici libertate decât între oameni a căror egalitate este consfințită juridic. Egalitatea privește echilibrul vieții, iar libertatea privește capacitatea oamenilor de a acționa fără opreliști.

Montesquieu aprecia că „libertatea este dreptul de a face tot ceea ce îngăduie legile; și dacă un cetățean ar putea să facă ceea ce ele interzic, el nu ar mai avea libertate, pentru că și ceilalți ar putea să facă la fel”.

Principiul libertății există în ramurile dreptului fie sub forma libertăților generale, fie sub forma libertăților individuale.

5. *Principiul apărării ordinii de drept și a libertății* în conformitate cu care toate subiectele de drept, persoane fizice sau persoane juridice, cetățeni și străini deopotrivă, autorități de stat și organe nestatale, au obligația respectării legii, actelor normative întemeiate pe ea, care se aplică raporturilor juridice și subiectelor acestora sub sancțiunea aplicării forței de constrângere a statului.

6. *Principiul deplinei protecții juridice a drepturilor cetățenești* pe care autoritățile publice sunt obligate să le respecte și să le protejeze, nefiind admis niciun privilegiu în beneficiul uneia dintre categoriile sociale, restrângerea acestora fiind posibilă numai în cazurile expres, limitativ și temporar prevăzute de legislație.

7. *Principiul umanismului juridic* reflectat în caracterul stimulat, protector și neoprimant al reglementării juridice, cât și în scopul, felul și limitele răspunderii juridice care urmărește reeducarea și reintegrarea socială deplină a celui care încalcă legea, fără a-l supune la suferințe inutile ori la înjosirea demnității umane.

O mențiune specială se impune pentru sublinierea existenței și importanței principiilor dreptului internațional din cel puțin două puncte de vedere:

1) asigurarea concordanței dintre principiile dreptului internațional și principiile fundamentale ale sistemelor de drept din diferite state în ideea promovării și apărării în relațiile internaționale a aceluiași valori sociale, de ex. principiul drepturilor omului.

2) abordarea unor reguli, principii pe care trebuie să le respecte toate statele, dar și persoanele fizice și juridice din acele state în cadrul relațiilor internaționale, cum ar fi *pacta sunt servanta*, principiul bunei vecinătăți etc.

Secțiunea a III-a Norma juridică

III.1. Noțiune și definiție

În abordarea problematicii normei juridice trebuie să pornim de la dictonul latin *legis virtus haec est: imperare, vetare, permitere, junire* (forța legii constă în: a ordina, a interzice, a permite, a pedepsi) pentru a defini, la început, norma juridică prin cunoașterea conceptului, noțiunii acesteia.

În cadrul societății, relațiile care se stabilesc între oameni nu se pot desfășura haotic, întrucât este de natura acțiunii umane ca ea să fie normată. Cuprinderea într-o regulă de conduită îmbrăcată în haină juridică a ceea ce este esențial, fundamental în conduita posibilă a subiecților participante la relațiile sociale reprezintă pentru societatea respectivă „etalonul”, „modul de comportament”, „conduita de urmat”, în afara căreia conduita indivizilor este sancționată prin forța de constrângere a statului. Cu toate acestea, nu toate relațiile sociale sunt cuprinse într-o reglementare normativă, deoarece sunt conduite, norme de factură morală sau religioase care au propria sancțiune.

Norma juridică este așadar o regulă pe care trebuie să o urmeze toți indivizii unei societăți în raporturile dintre ei, prin care se stabilește drepturi și obligații reglementate juridic. În doctrină s-a apreciat că norma juridică cuprinde, în afara regulilor de conduită, și alte prevederi, cum sunt, de exemplu, principiile generale de drept, definiții (definiția proprietății, contractului etc.), explicarea unor termeni legali, descrierea capacității juridice etc. Hans Kelsen, întemeietorul Școlii normativiste, făcea distincție între normă și enunțurile descriptive ale normelor.

Normele juridice se definesc ca reprezentând acea categorie a normelor sociale instituite sau recunoscute de stat obligatorii de respectat în raporturile dintre subiectele de drept sub garanția intervenției la nevoie a forței de constrângere a statului, în situația încălcării lor.

Totalitatea normelor juridice în vigoare la un moment dat formează dreptul unei societăți sau sistemul de drept al acesteia, în cadrul căruia norma reprezintă elementul structural intern de bază.

Normele juridice sunt analizate sub aspectul trăsăturilor, al structurii pe care o au și al modului lor de clasificare.

III.2. Trăsăturile normei juridice

Dreptul se rânduiește nu pentru fiecare om în parte, ci pentru toți (*Jura non singulas personas, sed generaliter constituentur*). Norma juridică, fiind o conduită de urmat, trebuie să fie aplicată tuturor subiecților participante la raporturile juridice, eliminând ceea ce este particular, specific fiecărui subiect, și consacrand ceea ce este specific acestor raporturi, subiectele fiind obligate să urmeze această regulă stabilită de norma juridică.

Având în vedere specificul normei juridice, aceasta prezintă **următoarele trăsături:**

1. Regula de conduită cuprinsă în norma juridică este *generală, abstractă, impersonală, tipică, de aplicabilitate repetată la un număr nelimitat de cazuri.*

a) norma juridică este o regulă de conduită generală (legea este o dispoziție generală). Caracterul general al normei juridice derivă din împrejurarea că aceasta se aplică unitar tuturor situațiilor care cad sub incidența reglementării ei. În doctrină s-a apreciat că gradul de generalitate al normei diferă, fiind maxim – când vizează toate subiectele sau toate situațiile (principiul obligativității cunoașterii și respectării legilor) – sau minim – când vizează o situație unică, specifică (atribuțiile unei anumite funcții, cum este funcția prezidențială).

Caracterul general al normei juridice nu este înfrânt de faptul că anumite norme juridice se aplică în părți determinate din teritoriu (zona de frontieră, domeniul silvic etc.).

b) norma juridică este abstractă, respectiv ea conține tot ceea ce este esențial, semnificativ în conduita concretă, particulară a indivizilor, se desprinde de aceasta. De fapt, dreptul devine regulă făcând abstracție tocmai de elementele concrete, nesemnificative și neesențiale în definirea normei și pe care le înlătură din regula de bază.

Cu toate acestea, după elaborarea ei într-un model abstract, ea se aplică raporturilor concrete pe care le reglementează. Este unanimă opinia din doctrină potrivit căreia fiecare subiect participant la raportul juridic trebuie să-și aleagă norma juridică care se aplică cel mai bine cazului de soluționat.

c) norma juridică prescrie o conduită tipică, stabilind drepturile și obligațiile subiectelor de drept participante la viața juridică. Prin modul de raportare a acestora la conduita tipică cuprinsă în norma juridică se poate aprecia caracterul licit sau ilicit al conduitei acestora, adică în acord sau în dezacord cu legea și sancționată ca atare după caz (plata sau neplata impozitului). Astfel, dreptul devine o măsură egală pentru indivizi inegali, adică o măsură unică de apreciere a conduitei umane în aceeași situație, pentru toate subiectele ce se deosebesc unul de altul, deoarece nu pot fi identice. Legea poate pretinde o conduită tipică de urmat, constând fie dintr-o acțiune (de exemplu, plata impozitului), fie dintr-o inacțiune (de exemplu, interdicția de sustragere a bunului altuia), fie lasă la aprecierea subiectelor alegerea unei conduite, dar totuși într-un cadru relativ determinat (de exemplu, alegerea numelui soților la încheierea căsătoriei).

d) norma juridică este o regulă impersonală întrucât nu se adresează unei sau unor persoane anume, prestabilite și identificate ca atare. Datorită caracterului impersonal, norma juridică se aplică la un număr nedeterminat de situații și de persoane. Caracterul impersonal poate viza fie toți cetățenii, fie numai o anumită categorie de persoane (funcționari publici, pensionari, șomeri etc.).

e) norma juridică are aplicabilitate repetată, în sensul că ea există chiar dacă nu se aplică niciodată sau s-a aplicat tuturor situațiilor și persoanelor care se găsesc sub incidența lor atâta vreme cât se află în vigoare.

f) norma juridică se aplică într-un număr nelimitat de cazuri întrucât legea nu prevede numărul cazurilor la care se aplică. Norma juridică se aplică la un număr repetat de cazuri datorită faptului că se aplică tuturor subiectelor de drept aflate în situații similare, dar și pentru faptul că ea se poate aplica de mai multe ori aceluiași subiect ori de câte ori acesta se găsește în același gen de situații.

2. Norma juridică are *caracter obligatoriu*.

Întrucât norma juridică stabilește o anumită conduită de urmat pentru toate subiectele de drept, ea este obligatorie, indiferent de domeniul în care intervine – public sau privat –,

de forța juridică a actului în care este cuprinsă – lege, decret, hotărâre de Guvern etc. În caz de nerespectare a normei se face apel la forța de constrângere a statului.

Conduita subiecților trebuie să se conformeze unor cerințe reglementate sau unor reguli între ale căror limite se pot mișca subiecții chiar atunci când prin normă li se lasă libertatea de a intra în raporturi juridice (de exemplu, de împrumut) sau se permite acestora, odată intrate în raporturi juridice, posibilitatea de opțiune asupra conduitei (de exemplu, numele viitorilor soți la încheierea căsătoriei). Și în acest din urmă caz, obligativitatea nu decurge din îndatorirea de a stabili relația juridică, ci în necesitatea urmăririi regulilor prescrise ce guvernează conduita celui care a optat pentru stabilirea relației în care se găsește. Caracterul obligatoriu al normei asigură ordinea de drept, stabilitatea și încrederea în derularea relațiilor sociale în sensul dorit de stat și societate, care au urmărit reglementarea lor.

3. Norma juridică are *caracter volițional* deoarece legiuitorul nu inventează legi, ci le formulează în conformitate cu nevoia sau comanda socială.

4. Norma juridică *determină anumite efecte juridice* atunci când subiecții de drept intră într-o relație juridică, întrucât prin voința acestora iau naștere, se modifică și se sting drepturi și obligații. Or, această trăsătură este specifică numai regulilor juridice, comparativ cu toate celelalte reguli sau norme sociale.

5. *Încălcarea normei juridice atrage răspunderea celui vinovat*, răspundere care îmbracă anumite forme în funcție de natura normei încălcate (civilă, administrativă, disciplinară, patrimonială, penală etc.). Prin antrenarea răspunderii se urmărește repararea prejudiciului cauzat sau înlăturarea vătămării produse de o persoană prin nerespectarea conduitei prescrise în norma juridică, sancționarea persoanei care a încălcat norma juridică. Constrângerea vizează uneori bunurile și veniturile celui vinovat de încălcarea normei juridice.

III.3. Structura normei juridice

Prin norma juridică legiuitorul instituie o anumită conduită de urmat pentru subiecții participante într-o relație juridică, conduită stabilită în funcție de împrejurări, iar în cazul încălcării acestora se declanșează constrângerea statului prin sancționarea subiectului. Toate aceste elemente sunt cuprinse în norma juridică și alcătuiesc structura logico-juridică a normei.

Structura logico-juridică a normei juridice cuprinde: *ipoteza, dispoziția și sancțiunea*.

A. ***Ipoteza normei juridice*** prezintă împrejurările în care anumite fapte dobândesc semnificație juridică. Ipoteza stabilește starea de fapt prin a cărei realizare se declanșează incidența normei.

Astfel, în ipoteză sunt cuprinse:

- situațiile în care se aplică norma, excluzând aplicabilitatea acesteia la alte împrejurări (de ex. cetățeanul are dreptul la un singur vot);

- o reglementare generală a împrejurărilor, persoanelor, și stabilirea în concret a conduitei de urmat (de ex. prin testament se poate dispune de toată averea sau de o fracțiune din ea, ori de unul sau de mai multe bunuri);

- modalități de aplicare a legii, respectiv prin ipoteză se arată că infracțiunea de omor constă în uciderea unei persoane (art. 174 C. pen.) sau sunt indicate împrejurări care prin cumulare determină aplicarea normei juridice (de ex. arestarea unei persoane se poate dispune printre altele atunci când s-a comis o infracțiune pentru care legea prevede pedeapsa închisorii mai mare de doi ani, iar lăsarea în libertate a autorului faptei prezintă un pericol pentru ordinea publică).

B. Dispoziția normei juridice indică conduita pe care trebuie să o urmeze subiectele de drept, drepturile și obligațiile acestora în cadrul raporturilor juridice.

Dispoziția normei juridice se poate clasifica după mai multe criterii, astfel:

- după conduita pe care o prescrie, distingem dispoziții *onerative* care obligă la săvârșirea unei acțiuni (obligarea la plata unui impozit), *prohibitive* care obligă subiectele la o inacțiune, la o abținere (obligația de a nu conduce autoturismul fără permis de conducere), *permissive* care lasă subiectului posibilitatea de a alege o anumită conduită, fără a impune ori a interzice săvârșirea unei acțiuni (posibilitatea părților din proces de a utiliza sau nu calea de atac a apelului).

- după modul de determinare a conduitei subiectelor de drept, dispoziția poate fi *determinată* (când se stabilește exact conduita pe care trebuie să o urmeze părțile raportului juridic, cum este cazul dispozițiilor onerative sau prohibitive) sau *relativ determinată* (permite subiectelor de drept să își aleagă o anumită conduită dintre cele indicate, cum este cazul dispozițiilor permissive, de exemplu, succesiunea poate fi acceptată pur și simplu sau sub beneficiu de inventar).

C. Sancțiunea, al treilea element structural al normei juridice, reprezintă consecința nerespectării dispoziției normei juridice, respectiv măsurile luate împotriva celui care încalcă legea și care la nevoie pot fi îndeplinite prin forța de constrângere a statului.

Sancțiunile pot fi de mai multe feluri:

- după natura juridică a normei încălcate, sancțiunile se clasifică în penale, civile, administrative, disciplinare etc., corespunzător ramurilor de drept în care operează;

- după conținutul lor, distingem sancțiuni patrimoniale ce vizează bunurile și veniturile celui sancționat (amendă, confiscarea averii, penalități de întârziere) și nepatrimoniale ce vizează persoana celui vinovat (avertisment, interdicția de exercitare a drepturilor electorale, decăderea din drepturile părintești);

- după scopul lor, distingem sancțiuni reparatorii prin care se urmărește repararea pagubei, coercitive sau represive prin care se exercită o constrângere asupra persoanei celui vinovat, de anulare sau de desființare a actului lovit de nulitate;

- după numărul lor, sancțiunile pot fi unice – când pentru săvârșirea unei fapte se prevede un singur gen de sancțiune (pedeapsa închisorii pentru infracțiunea de omor) – și multiple, care, la rândul lor, pot fi alternative (amenda sau închisoare când se prevăd mai multe categorii de sancțiuni pentru aceeași faptă) și cumulative, atunci când pentru aceeași faptă se prevăd mai multe sancțiuni (închisoare, confiscarea parțială a averii).

Sancțiunile mai pot fi clasificate și după alte criterii, dar credem că cele analizate mai sus prezintă relevanță pentru studiul de față.

Norma juridică prezintă și o structură tehnico-juridică prin care se desemnează modul de exprimare prin intermediul textului legal a structurii logico-juridică a normei juridice, structura internă, statică. Structura tehnico-juridică sau tehnico-legislativă este externă, dinamică.

În sistemul nostru de drept norma juridică este cuprinsă în acte normative iar unitatea de bază este articolul. În cadrul acestei exteriorizări a structurii interne nu întâlnim într-o normă juridică toate elementele structurale. Astfel, într-un act normativ, într-un articol, întâlnim numai ipoteza, iar în alt articol întâlnim dispoziția.

În general, norma juridică reunește cele trei elemente (ipoteză, dispoziție și sancțiune) în formularea legală a textului legislativ.

În numeroase cazuri însă norma juridică nu cuprinde toate cele trei elemente constitutive dispuse într-o asemenea structură. De exemplu, poate să prevadă mai întâi sancțiunea și apoi ipoteza și dispoziția (așa cum este cazul unor norme contravenționale). În alte situații poate lipsi un element al normei, de exemplu sancțiunea, așa cum se întâmplă în situația majorității normelor constituționale (ce consacră de regulă doar principii și reguli fundamentale orientative pentru celelalte ramuri de drept).

Normele constituționale referitoare la drepturile, libertățile și inviolabilitățile cetățenilor sunt dezvoltate prin acte normative din diferite ramuri de drept: Codul penal, Codul muncii etc. Normele juridice care stabilesc principii, definiții sau clasificări, nu reunesc cele trei elemente de structură prin modul lor de formulare.

Referitor la normele dreptului internațional se impune o precizare cu privire la structura acestora, în sensul că normele dreptului internațional public sunt obligatorii pentru statele care le-au acceptat, ratificarea de către state a tratatelor obligând statele la aplicarea normelor dreptului internațional. Diferențele dintre state trebuie soluționate pe cale pașnică, pe calea tratatelor, recursul la constrângere fiind recunoscută numai cu titlu de excepție. Spre deosebire de sancțiunile cuprinse în normele juridice interne, sancțiunile din dreptul internațional public prezintă anumite caracteristici determinate de calitatea subiectelor de drept – în cadrul intern, subiectele de drept sunt persoane fizice și juridice, iar pe plan extern, subiectele de drept sunt statele.

Norma juridică nu coincide întotdeauna cu articolul sau cu o altă unitate structurală a actului normativ. Astfel, sunt cazuri când un articol cuprinde mai multe norme și, invers, când mai multe articole cuprind o singură normă. Alteori articolul este incomplet redactat, indicând, de exemplu, că exercitarea dreptului consacrat se face în condițiile legii sau că încălcarea lui se pedepsește conform legii. În aceste situații structura normei respective se întregește, după caz, cu acele prevederi ale legii speciale deja existente sau viitoare care indică în ce condiții se exercită un drept sau se aplică o sancțiune pentru vătămarea acestuia.

III.4. Acțiunea normei juridice

Acțiunea normei juridice poate fi privită sub trei aspecte:

- *temporal* – când legile se succed în timp;
- *spațial* – când legile coexistă în timp;

- *personal* – când legile sunt destinate conduitei subiecților de drept, persoane fizice sau juridice.

III.4.1. Acțiunea normei juridice în timp definește durata acesteia

În cadrul acțiunii normei juridice în timp distingem mai multe momente, și anume:

1) Intrarea în vigoare a normei juridice

Potrivit art. 1 alin. (5) din Constituția României, „respectarea Constituției, a suveranității sale și a legilor este obligatorie”. Potrivit prevederilor constituționale, cetățenii țării au obligația să cunoască legile deoarece acestea reprezintă fundamentul conduitei de urmat în cadrul relațiilor sociale, economice, politice etc. pentru exercitarea drepturilor și îndatoririlor fundamentale consacrate în Constituție. Art. 6 alin. (5) C. civ. stabilește că dispozițiile legii noi se aplică tuturor actelor și faptelor încheiate sau, după caz, produse ori săvârșite după intrarea sa în vigoare, precum și situațiilor juridice născute după intrarea sa în vigoare; ca atare, se aplică principiul aplicării imediate a legii noi.

Însă pentru cunoașterea normei juridice se impune asigurarea publicității acesteia, fapt pentru care norma juridică intră în vigoare în 3 zile de la data publicării ei în Monitorul Oficial al României, Partea I-a. Prin publicare există prezumția că ea devine cunoscută de către toate subiecțiile de drept. De la acest principiu fac excepție normele juridice care intră în vigoare la o altă dată decât termenul de 3 zile de la data publicării în Monitorul Oficial – de ex. o normă juridică poate intra în vigoare din momentul adoptării pentru cazuri deosebit de urgente precum calamități, război etc. În materie de convenții (civile sau comerciale), atunci când o persoană încheie un contract necunoscând consecințele pe care norma juridică le face să decurgă din contract, ea poate cere anularea contractului, invocând faptul că s-a aflat în eroare de drept. Principiul fundamental ce guvernează această materie este cel al aplicării imediate a legii noi sau al activității legii cu excluderea acțiunii legii vechi, în măsura în care o asemenea reglementare există (*lex posteriori derigant lex anteriori*), adică exercitarea efectelor juridice asupra actelor și faptelor surprinse în curs de desfășurare (*facta futura*).

Întrucât legea urmează să se aplice acțiunilor ce se întreprind după intrarea ei în vigoare (*tempus regit actum*), se poate deduce că ea acționează numai pentru viitor, neavând putere pentru trecut, de unde și concluzia caracterului neretroactiv al acesteia. Potrivit principiul neretroactivității legii, actele normative produc efecte pentru viitor deoarece subiecțiile trebuie să-și conformeze conduita față de o lege existentă și cunoscută. Acest principiu este consacrat în art. 15 alin. (2) din Constituție, precum și în art. 6 alin. (1) teza a II-a C. civ.

Cu toate acestea, de la acest principiu există câteva excepții, pe care le vom prezenta mai jos:

1) *Retroactivitatea* normei juridice atunci când legea nouă se aplică sau intră în vigoare la o dată anterioară publicării sau adoptării. În această categorie intră următoarele categorii de acte:

a) actele de *dezincriminare* – respectiv, dacă norma juridică nouă conține o prevedere favorabilă celei vechi, iar sancțiunea nu a fost aplicată sau executată, se va aplica sancțiunea prevăzută de legea nouă care este mai favorabilă;